Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Serghei Bulgakov

ORTODOXIA

Traducere de Nicolae Grosu

paideia

CUPRINS

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Prefața autorului la ediția românească 5

I. Biserica 9

II. Tradiția bisericească 17
A. Sfînta Scriptură și tradiția 17
B. Natura tradiției bisericești 37

III. Ierarhia bisericească 47
A. Natura ei 47
B. Despre autoritatea exterioară a Bisericii 65

IV. Unitatea Bisericii 102

V. Sfințenia Bisericii 111

VI. Dogmatica ortodoxă 116

VII. Tainele 127

VIII. Fecioara și sfinții în Ortodoxie 134

IX. Cultul ortodox 146

X. Icoanele și cultul lor 158

XI. Mistica ortodoxă 165

XII. Etica ortodoxă 175

XIII. Ortodoxia și Statul 179

XIV. Ortodoxia și viața economică 189

XV. Ortodoxia și gîndirea apocaliptică 201

XVI. Eshatologia ortodoxă 206

XVII. Ortodoxia și heterodoxia 211

XVIII. Concluzie 217

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

I

BISERICA

Ortodoxia este Biserica lui Hristos pe pămînt. Biserica lui Hristos nu este o instituţie; ea este o viaţa nouă cu Hristos şi în Hristos, condusă de Duhul Sfînt. Lumina învierii lui Hristos străluceşte peste Biserică şi o umple cu bucuria învierii, a triumfului asupra morţii. Mîntuitorul înviat trăieşte cu noi şi viaţa noastră în sînul Bisericii este o viaţă tainică în Hristos. „Creştinii" poartă acest nume tocmai pentru că sînt ai lui Hristos; ei trăiesc în Hristos şi Hristos trăieşte în ei. Întruparea nu este numai o idee sau o doctrină; ea este înainte de toate un eveniment care s-a produs odată în timp, dar care posedă toată puterea în eternitate. Şi această întrupare perpetuă, în măsura în care este o unire perfectă, indisolubilă, deşi neamestecată, a celor două naturi – natura divină şi natura umană – formează Biserica. Biserica este Trupul lui Hristos, întrucît ea intră într-o unitate de viaţă cu El. Se exprimă de obicei aceeaşi idee, dîndu-se Bisericii numele de Logodnica lui Hristos sau de Mireasa Cuvîntului: raporturile dintre logodnici sau dintre soţi, considerate în plenitudinea lor pre-eternă, constau într-o unitate de viaţă perfectă, care nu exclude realitatea diferenţei lor; este o unire de doi în unul singur, care nici nu se dizolvă de dualitate, nici nu se absoarbe de unitate. Biserica, în calitate de Trup al lui Hristos, nu este Hristos-Dumnezeu-Omul; ea nu este decît umanitatea Lui; ea este însă viaţa în Hristos şi cu Hristos, viaţa lui Hristos cu noi: „nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine" (Gal. 2,20). Dar Hristos nu este numai o Persoană

divină. El este „una dintre persoanele" Sfintei Treimi, viaţa sa este consubstanţială cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt. Iată pentru ce Biserica, privită ca viaţă în Hristos, este deopotrivă o viaţă în Sfînta Treime. Trupul lui Hristos trăieşte în Hristos şi prin aceasta el trăieşte în Sfînta Treime. Hristos este Fiul. În el noi învăţăm să cunoaştem pe Tatăl, sîntem adoptaţi de Dumnezeu, către care strigăm: „Tatăl nostru".

Iubirea lui Dumnezeu, iubirea Tatălui pentru Fiul şi a Fiului pentru Tatăl, nu este o simplă calitate ori o relaţie, ci posedă ea însăşi o viaţă personală, este hipostatică. Iubirea lui Dumnezeu este Sfîntul Duh, care purcede de la Tatăl la Fiul şi se odihneşte peste El. Fiul nu există pentru Tatăl decît în Sfîntul Duh, care se odihneşte peste El: asemenea Tatăl îşi manifestă iubirea către Fiul prin Sfîntul Duh, care este unitatea de viaţă a Tatălui şi a Fiului. Acesta este locul Sfîntului Duh în Sfînta Treime.

Biserica, în calitatea ei de Trup al lui Hristos, trăind din viaţa lui Hristos, este prin acest fapt domeniul, în care este prezent şi în care lucrează Sfîntul Duh. Să spunem mai mult: Biserica este viaţa prin Duhul Sfînt, deoarece ea este Trupul lui Hristos. Iată pentru ce se poate defini Biserica – o viaţă binecuvîntată în Sfîntul Duh; se spune uneori şi că ea este Sfîntul Duh trăind în umanitate.

Această doctrină, pe care am expus-o, s-a manifestat şi în istorie. Biserica este opera întrupării lui Hristos, este însăşi această întrupare: Dumnezeu îşi asimilează natura umană şi natura umană îşi asimilează viaţa divină; este îndumnezeirea (jewsic) naturii omeneşti, consecinţă a unirii celor două naturi în Hristos. Dar opera de penetrare a umanităţii de către spiritul Bisericii nu s-a împlinit numai în virtutea întrupării, sau numai prin înviere. „Vă este de folos ca să Mă duc Eu (la Tatăl)" (Ioan 16, 7). Această operă presupune trimiterea Sfîntului Duh, Cincizecimea, care a fost împlinirea Bisericii.

Sfîntul Duh, în formă de limbi de foc, s-a coborît în lume şi s-a odihnit peste Apostoli. Unitatea acestora, unitatea celor doisprezece, prezidată de Sfînta Fecioară, reprezintă întregul neamului omenesc. Limbile de foc au rămas în lume şi formează comoara darurilor Sfîntului Duh, care sălăşluieşte în Biserică, în Biserica primară, Apostolii transmiteau darurile Sfîntului Duh, după botez, într-un chip învederat pentru toţi; ceea ce corespunde în zilele noastre acestui fapt, este „pecetea darului Duhului Sfînt", ce se acordă în taina Mirungerii.

Deci, Biserica este Trupul lui Hristos; prin Biserică noi participăm la viaţa divină a Sfintei Treimi. Ea este viaţa în Hristos, care viaţă rămîne în mod indisolubil unită cu Sfînta Treime; ea este viaţa în Duhul Sfînt, prin care noi devenim fiii Tatălui, care strigă în sufletele noastre: „Ava, Părinte", şi care ne arată pe Hristos trăind în noi. Pentru aceasta, înainte de a studia definiţia şi manifestarea ideii de Biserică în istorie, trebuie să înţelegem Biserica, drept un dat divin, rămînînd în ea însăşi şi identică ei înseşi, ca expresia voinţei lui Dumnezeu, care se realizează în lume.

Biserica există, ea este „dată" într-un anumit înţeles, independent de formaţia ei istorică; ea se formează pentru că deja există despre ea un plan divin, supraomenesc. Ea este în noi, nu atît ca instituţie sau societate, ci mai ales ca o anumită evidenţă spirituală, o experienţă specială, o viaţă. Predicarea creştinismului primitiv este anunţarea triumfătoare şi plină de bucurie a acestei vieţi noi. Viaţa nu se poate defini, dar ea poate să fie descrisă şi trăită. Nu poate să existe o definiţie satisfăcătoare şi completă a Bisericii. „Vino şi vezi": aceasta însemnează că nu se poate concepe Biserica decît prin experienţă, prin har, participînd la viaţa ei. Iată pentru ce înainte de a se defini Biserica într-un chip exterior, ea trebuie să fie concepută în esenţa

ei mistică, subînţeleasă acestor definiţii. Dacă nu se consideră Biserica decît în devenirea ei istorică şi dacă se concepe numai ca o societate de aici, de pe pămînt, nu se poate pătrunde natura ei originală, adică expresia eternului în temporal, manifestarea necreatului în creat.

Esenţa Bisericii este viaţa divină descoperindu-se în viaţa făpturilor; este îndumnezeirea făpturii prin puterea întrupării şi a Cincizecimii. Această viaţă este o realitate supremă, ea este evidentă şi sigură pentru toţi cei care participă la ea. Dar ea este şi o viaţă *spirituală*, ascunsă în „omul dinăuntru", în „cămara interioară" a inimii lui: în acest sens, ea este un mister, o taină. Ea este deasupra naturii – cu alte cuvinte, a existat înainte de a fi lumea, dar este compatibilă cu viaţa acestei lumi: aceste două trăsături o caracterizează deopotrivă. Dacă avem în vedere prima trăsătură, vom spune că Biserica este „invizibilă", spre deosebire de tot ce este „vizibil" în lume, de ceea ce este obiect al simţurilor printre lucrurile din lumea aceasta. Se poate spune că ea nu există în această lume şi dacă procedăm prin experienţă (în sensul lui Kant), nu vom întîlni „fenomen" care să corespundă Bisericii; aşa încît ipoteza Bisericii este tot aşa de superfluă pentru cosmologia experimentală ca şi ipoteza lui Dumnezeu pentru cosmogonia lui Laplace. Este drept deci să se vorbească, dacă nu de o Biserică invizibilă, cel puţin despre *invizibilul* în Biserică. Cu toate acestea, acest „invizibil" nu este necunoscut, căci omul – în afară de simţurile lui – posedă şi „ochi duhovniceşti", cu ajutorul cărora vede, concepe, ştie. Acest organ este credinţa, care după cuvîntul apostolului, este „o dovadă a lucrurilor care nu se văd" (Evrei 11, 1); ea ne ridică, pe aripile ei, în lumea spirituală, ne face cetăţeni ai lumii cereşti. Viaţa Bisericii este viaţa credinţei, prin care lucrurile acestei lumi devin transparente. Natural

deci, aceşti ochi duhovniceşti *pot să vadă* Biserica „invizibilă". Dacă Biserica ar fi cu adevărat invizibilă, cu desăvîrşire de nepătruns, aceasta ar însemna pur şi simplu că nu există Biserică, pentru că Biserica nu poate să existe numai în ea însăşi, în afară de oameni. Ea nu intră cu totul în experienţa umană, căci viaţa Bisericii este divină şi inepuizabilă; dar o anumită calitate a acestei vieţi, o anumită experienţă a vieţii în Biserică i se dă oricui se apropie de ea. În acest înţeles, totul în Biserică este invizibil şi misterios, totul depăşeşte limitele lumii vizibile; asemenea însă, tot ce nu se vede poate să devină vizibil şi faptul că se vede invizibilul este condiţia însăşi a existenţei Bisericii. Existenţa Bisericii este un obiect de credinţă; ea se cunoaşte prin credinţă: „*Cred* în sfînta Biserică sobornicească şi apostolică." Se percepe Biserica prin credinţă, nu numai ca o *calitate* sau o experienţă, ci şi *cantitativ,* ca unitate a tuturor, ca viaţă unică şi integrală, ca universalitate, după modelul uniunii celor trei persoane divine. Numai împărţirea infinită a neamului omenesc este accesibilă vederii noastre: noi vedem fiecare individ, ducînd o viaţă egoistă şi izolată; copiii aceluiaşi Adam, deşi sînt fiinţe sociale, deşi depind de fraţii lor, nu văd unitatea lor, nu sînt conştienţi de ea; dar această unitate se manifestă în dragoste şi prin dragoste şi ea există graţie participării la viaţa divină şi unică a Bisericii. „Să ne iubim unii pe alţii ca într-un gînd să mărturisim"... – proclamă Biserica în timpul liturghiei. Această unitate a Bisericii se revelează ochilor *iubirii* nu ca o unire exterioară – de genul celor ce le întîlnim în orice societate omenească – ci ca principiul prim şi misterios al vieţii. Umanitatea este viaţă în Hristos, oamenii sînt chiorchinii de strugure ai aceleiaşi viţe, membrele aceluiaşi trup. Viaţa fiecărui om se lărgeşte în mod infinit pentru a deveni viaţa altora, *communio sanctorum*,

şi fiecare om în Biserică trăieşte din viaţa întregii umanităţi, devenită Biserică; fiecare om este umanitatea: *homo sum et nihil humanum a me alienum esse puto.* Cu toate acestea, Biserica universală nu este limitată la neamul omenesc; adunarea îngerilor face parte din ea deopotrivă. Existenţa lumii îngerilor este inaccesibilă vederii omeneşti, ea nu poate să fie afirmată decît de experienţă spirituală, nu poate să fie percepută decît de ochii credinţei. Şi uniunea noastră în Biserică, prin Fiul lui Dumnezeu, devine cu atît mai mare cu cît El a unit din nou lucrurile pămînteşti şi lucrurile cereşti, cu cît el a distrus zidul de separare dintre lumea îngerilor şi a oamenilor, întreaga creaţiune, întreaga natură este legată de neamul omenesc şi de adunarea îngerilor. Ea este încredinţată în paza îngerilor şi dată omului ca s-o stăpînească; ea se învredniceşte de destinele omului; „toată făptura împreună suspină şi împreună are dureri pînă acum... aşteptînd înfierea şi răscumpărarea trupului nostru" (Rom. 8, 22-23), transfigurarea lui într-o „făptură nouă", odată cu învierea noastră. Omul devine o fiinţă universală: viaţa lui în Dumnezeu îl uneşte cu viaţa întregii creaţiuni prin legăturile iubirii cosmice. Iată marginile Bisericii. Şi această Biserică, care uneşte nu numai pe vii, ci şi pe morţi şi ierarhiile îngerilor, toată creaţiunea cu un cuvînt, această Biserică este *invizibilă,* însă nu necunoscută. Viaţa Bisericii este anterioară creaţiunii lumii şi omului; ea se pierde în eternitate.

Se poate spune că Biserica a fost – înaintea tuturor veacurilor – scopul şi fundamentul creaţiunii; în acest sens „ea a fost zidită înainte de orice lucru şi pentru ea a fost făcută lumea". Domnul a făcut pe om după *chipul* său, ceea ce face posibilă pătrunderea omului de către spiritul Bisericii, precum şi întruparea Domnului: căci Dumnezeu n-a putut să ia asupra sa decît natura unei fiinţe care i-a fost conformă şi care a avut chipul său. În

unitatea integrală a neamului omenesc se găseşte deja în germene unitatea Bisericii, după imaginea Sfintei Treimi. Pentru aceasta este şi greu să se indice un timp cînd Biserica n-a existat în umanitate, măcar ca un plan prealabil: după doctrina Sfinţilor Părinţi, o Biserică primordială a existat deja în paradis, înaintea păcatului, cînd Domnul venea să vorbească cu omul şi se găsea în relaţii cu el. După păcat, Domnul pune baza a ceea ce se cheamă Biserica Vechiului Legămînt, biserică în care omul a învăţat să comunice cu Dumnezeu. Şi chiar în sînul întunecimilor păgînismului, sufletul omenesc îşi căuta în mod natural Dumnezeul, aşa încît exista o „stearpă biserică păgînă", cum spun anumite cîntări liturgice. Cu siguranţă, Biserica n-a atins plenitudinea existenţei ei decît după întrupare şi, în acest sens, Biserica a fost *întemeiată* de Mîntuitorul Iisus Hristos. Prin aceste evenimente, fundamentul Bisericii s-a pus; însă deplinătatea ei nu este atinsă. Ea este încă în situaţia de Biserică luptătoare şi trebuie să devină Biserica triumfătoare, în care „Dumnezeu va fi totul în tot".

Deci nu se pot defini limitele Bisericii nici în spaţiu, nici în timp, nici în puterea de acţiune. Profunzimile Bisericii sînt insondabile; acest lucru însă nu o face nevăzută, aşa încît să fie numai transcendentă şi să nu existe pe pămînt într-o formă accesibilă experienţei; aceasta ar echivala pentru ea cu nefiinţa. Deşi existenţa Bisericii ne este ascunsă, ea este vizibilă pe pămînt; este cu totul accesibilă experienţei noastre, ea are margini în spaţiu şi timp. Viaţa invizibilă a Bisericii, viaţa credinţei, este în mod indisolubil legată de formele concrete ale vieţii pămînteşti. „Invizibilul" există în vizibil, este cuprins în el; împreună formează un simbol (σίμβολον). Cuvîntul „simbol" desemnează un lucru care aparţine acestei lumi, care este în mod strîns legat de ea, dar care are, cu toate acestea, un conţinut a cărui existenţă este anterioară

tuturor veacurilor. Este vorba aici de unitatea transcendentului cu *imanentul,* o punte între cer şi pămînt, o uniune a lui Dumnezeu cu omul, de la Dumnezeu la făptură. Din acest punct de vedere, viaţa Bisericii este simbolică; este o viaţă misterioasă, ascunsă sub semne vizibile. Opoziţia dintre „Biserica invizibilă" şi societatea omenească vizibilă, formată în vederea Bisericii interioare, dar rămasă străină de ea, distruge simbolul, suprimă Biserica însăşi, ca uniune între viaţa divină şi viaţa făpturilor. O astfel de opoziţie face Biserica să devină pur transcendentă şi o transportă în domeniul numenal; prin aceasta, valoarea domeniului fenomenal este micşorată. Biserica pămîntească închide în ea Biserica, luată ca viaţă; dar această Biserică pămîntească, ca orice realitate de aici de jos, are limite în spaţiu şi timp. Ea nu este numai o societate, ci ceva mult mai vast decît această societate; dar tocmai ea există ca o societate, care are caractere proprii, legi şi margini. *Pentru noi şi în noi,* în existenţa noastră temporală, Biserica are o istorie, ca tot ce există în lume; ea rămîne în istorie. Astfel, existenţa eternă, neschimbată, divină a Bisericii, apare în viaţa acestui veac ca o manifestare istorică; ea are deci un început în istorie. Biserica a fost întemeiată de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos; El a stabilit că profesiunea de credinţă a lui Petru, făcută în numele tuturor apostolilor, este piatra unghiulară a Bisericii sale. După înviere. El a trimis pe apostoli să predice Biserica sa; existenţa Bisericii Noului Legămînt datează de la coborîrea Simţului Duh peste apostoli; – atunci a răsunat din gura lui Petru primul apel apostolic pentru intrarea în sînul Bisericii: „Pocăiţi-vă şi să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos... şi veţi primi darul Duhului Sfînt." (Fapte 2,38); „şi în ziua aceea s-au adăugat (Bisericii) ca la trei mii de suflete" (Fapte 2, 41). Atunci s-au pus bazele Legămîntului celui Nou.

II

TRADIŢIA BISERICEASCĂ

A. SFÎNTA SCRIPTURĂ ŞI TRADIŢIA

Întruparea se produce în lume şi nu deasupra lumii; ea umple timpul istoric, fără să distrugă istoria umană, ci dîndu-i dimpotrivă un înţeles pozitiv, etern, devenind centrul ei. Cu toată natura sa divină şi eternă (sau mai exact din cauza ei), Biserica are o istorie în limitele istoriei omeneşti şi în legătură cu ea. Creştinismul este deasupra istoriei, însă nu este anti-istoric; el are o istorie, în această istorie Biserica ia forme dogmatice; ea indică normele de mărturisire a adevăratei credinţe. Şi fiecare membru al Bisericii, în loc de a se aşeza în afara istoriei Bisericii, acceptă doctrina Bisericii, exprimată şi fixată în întreaga durată a istoriei ei. Viaţa Bisericii, cu toate că este misterioasă şi tainică, nu devine pentru aceasta a-logică şi „a-dogmatică"! dimpotrivă, ea are un logos, o doctrină şi un mesaj. Mîntuitorul care este Calea, Adevărul şi Viaţa, a predicat Evanghelia împărăţiei, descoperind înţelesul scripturilor, anunţînd dogmele despre el însuşi, despre Tatăl şi despre Sfîntul Duh. Biserica sa face la fel. Căci „credinţa este din auzire, iar auzirea prin cuvîntul lui Hristos". (Rom. 10, 17). Cunoştinţa vine din predicarea adevăratei credinţe. Viaţa dreaptă atîrnă de adevărata credinţă; una rezultă din cealaltă.

Plenitudinea adevăratei credinţe şi a adevăratei învăţături este cu mult prea vastă, pentru a putea să se cuprindă în conştiinţa unui membru izolat al Bisericii; această plinătate este păzită de întreaga

Biserică şi e transmisă de ea din generaţie în generaţie, ca *tradiţie* a Bisericii. Tradiţia este memoria vie a Bisericii, conţinînd adevărata doctrină aşa cum se manifestă în istorie. Nu este un muzeu arheologic sau un catalog ştiinţific, nu este nici un „depozit" mort; nu; tradiţia este o putere vie, inerentă unui organism viu. Viaţa credinţei desfăşoară în acelaşi torent trecutul, sub toate formele lui, din toate timpurile, aşa încît prezent şi trecut nu mai formează decît o singură viaţă. Unitatea şi continuitatea tradiţiei rezultă din faptul că Biserica este totdeauna identică ei înseşi. Biserica are o viaţă unică, condusă în tot timpul de Sfîntul Duh; învelişul istoric se schimbă, însă conţinutul spiri tual rămîne neschimbat. Epoca creştinismului primitiv abia se aseamănă cu epoca contemporană; cu toate acestea, trebuie să se admită că a fost atunci şi este acum aceeaşi Biserică asemenea ei înseşi: aceeaşi viaţă, aceeaşi tradiţie serveşte de legătură între comunităţile lui Pavel şi bisericile actuale. Cu siguranţă, în diferite epoci, tradiţia n-a fost totdeauna cunoscută şi înţeleasă în măsură egală de toţi membrii Bisericii şi se poate chiar spune că, practic, tradiţia este inepuizabilă, pentru că ea este viaţa însăşi a Bisericii. Ea rămîne însă vie şi activă, chiar atunci cînd rămîne necunoscută.

Să arătăm mai întîi principiul esenţial al tradiţiei: fiecare membru al Bisericii trebuie să caute, în viaţa şi conştiinţa lui (indiferent dacă este vorba de teologie ştiinţifică sau de înţelepciune practică), să atingă unitatea integrală a tradiţiei, să se găsească în acord cu ea; trebuie să se verifice el însuşi în lumina tradiţiei; trebuie să poarte înăuntrul lui tradiţia vie; trebuie să fie o zală, legată inseparabil de întregul lanţ al istoriei.

Tradiţia are multe aspecte. Ea poate să fie scrisă, orală, monumentală. Se află însă un izvor al tradiţiei, care ocupă un loc aparte, bine determinat: este Sfînta Scriptură. Cui aparţine întîietatea? Sfintei Scripturi sau tradiţiei? În epoca Reformei, s-a încercat, în Biserica occidentală, să se opună Scriptura, tradiţiei, în realitate o astfel de opoziţie nu trebuie să existe; ideea acestui antagonism s-a format într-un chip cu totul nenatural: s-a voit să se micşoreze valoarea Scripturii în profitul tradiţiei, sau invers. Scriptura şi tradiţia aparţin vieţii unice a Bisericii însufleţite de acelaşi Sfînt Duh, care lucrează în Biserică, manifestîndu-se prin tradiţie şi inspirînd pe scriitorii sacri. Să remarcăm de altfel ultimele studii biblice, care dau o importanţă tot mai mare elementului tradiţional şi colectiv; analizînd cărţile Vechiului şi Noului Testament, mai ales Evangheliile, aceste studii descoperă, la baza lor, izvoare primare; Scriptura se apropie astfel de un fel de tradiţie scrisă şi locul devine din ce în ce mai restrîns pentru opere individuale de autori sacri, care autori erau consideraţi altădată ca scriind, ca să spunem aşa, sub dictarea Sfîntului Duh. Cărţi sfinte, astfel ca epistolele apostolilor, sînt oare altceva decît cronici ale vieţii Bisericilor, conservate de tradiţie? Trebuie să se studieze Scriptura şi tradiţia, nu ca opunîndu-se una alteia, ci ca fiind unite, fără să uităm cu toate acestea diferenţa lor reală. Sfînta Scriptură depinde de tradiţia bisericească. Tradiţia aceasta mărturiseşte despre valoarea cărţilor sfinte în Biserică. *Canonul* cărţilor sfinte afirmă caracterul lor inspirat; or, acest canon este stabilit de tradiţie; caracterul acesta inspirat nu poate să fie garantat altfel decît de Biserică, adică de tradiţie. Îi este dat fiecărui om să judece, după gustul lui personal, valoarea şi inspiraţia unei opere; însă nimeni nu poate să hotărască individual chestiunile relative la inspiraţia divină a Scripturilor şi la prezenţa Sfîntului Duh în Biblie. Acest drept nu este dat decît Duhului lui Dumnezeu, care locuieşte în Biserică; pentru că „nimeni nu